

1. Bevezetés

A kora újkori egyetemes történet egyik legismertebb eseménysorozata úgy a hazai, mint a nemzetközi historiográfiában a spanyol örökösödési háború² (1701–1714) volt, amelynek eredményeként a világ akkori legnagyobb birodalmának – amelyben „soha nem nyugodott le a nap” – élére a korábbi uralkodóház (Habsburg) helyébe új dinasztia (Bourbon) lépett. „Mások csak háborúznak, te boldog Ausztria, házasodj!” – nincs is talán még egy mondás a világon, amely egy időben lenne ennyire mitikus és valóságos, semmitmondó és mindent magában foglaló. Egy családi jelmondat, amely a receptje lett volna a felemelkedésnek és ugyanakkor magában hordozta volna a bukást is. A Madrid és Bécs közötti 16–17. századi szoros összeköttetés feltárása az elmúlt években komoly lendületet vett, ma már elmondható, hogy virágkorát éli a kora újkori Habsburg-kutatás.³ Ugyan a (nemzetközi) jogtörténetírás a dinasztia spanyol és osztrák ágáról beszél, valójában a család (magán)jogi egysége végig megmaradt, pontosabb volna egy idősebb (senior) és egy fiatalabb (junior) ágról beszélni.⁴

A dinasztia 16–17. századi korszakával, a spanyol trónbetöltés rendjével, a spanyol királyok házasságpolitikájával foglalkozva könnyen arra a megállapításra lehet jutni, hogy amíg a fenti idézettel fémjelzett (házasság)politika a 16. században egyértelműen az országok megszerzését, a 17. század során már sokkal inkább a meglévő koronák dinasztiaián belül tartását szolgálta. A spanyol uralkodók – a sajátos spanyol (trón)öröklési rend következtében – kifejezetten is arra törekedtek e két évszázad során, hogy a leányági leszármazáson keresztül a dinasztia junior fiágának öröklését biztosítsák arra az esetre, ha a senior fiág kihalna.⁵ A politikai realitás és a fegyverek szava azonban a 18. század elejére elvitathatatlanul felülírta ezt a törekvést, és V. Fülöp király (1700–1746) személyében a Bourbonok szerezték meg a hatalmas spanyol örökséget. Milyen jogi okok és politikai folyamatok álltak a spanyol korona sorsa körül kialakult összecsapás hátterében? Mit mondott ki az utolsó spanyol Habsburg uralkodó, II. Károly 1700-ban kelt (utolsó) végrendelete? Mennyiben szakított az a dinasztia addigi törekvésével? Vajon mennyire kötötte II. Károly kezét őseinek végrendelete, vagy éppenséggel maga a törvény? E tanulmányban az örökösödési háború jogi hátteréről kívánok elemzést adni, az örökösödési háború alatt kelt szövetségek iratait és az azt lezáró békeszerződéseket pedig külön tanulmányban áttekinteni.

2. A spanyol trónbetöltés rendje

A mai értelemben vett jogilag egységes Spanyolország a 16–17. században még nem létezett – azt csak a 18. század elején a Bourbonok hozták létre (!) –, különböző királyságok (Kasztília, Aragónia, Valencia stb.) halmazaként „állt össze” a „spanyol birodalom”, amelyben a domináns szerepet – és a fenntartásához szükséges pénzügyi-katonai teher oroszlánrészét – végig Kasztília vitte.⁶ A X. (Bölcs) Alfonz kasztíliai uralkodó⁷ (1252–1284) által kiadott tör-

Liktor Zoltán Attila

De kinek a jussa?

A spanyol örökségért folytatott küzdelem a Habsburgok és a Bourbonok között a (jog)források tükrében¹

vény- és szokásjogi gyűjtemény, a *Ley de las Siete Partidas* – amely közjogi és magánjogi elemeket is tartalmaz – trónöröklésre és királyi hatalomra vonatkozó rendelkezési olyan szellemiséget mutatnak, amiből egyenesen következett a 14. században megjelenő hitbizomány (*mayorazgo*).⁸

A hitbizományi szemlélet az állam (uralkodó) és a nemesség hadi képességének megőrzését állította a középpontba, lényege abban ragadható meg, hogy az egy olyan megterhelhetetlen, elidegeníthetetlen, feloszthatatlan és elválaszthatatlan vagyontömeg (főként ingatlan), amely valamely meghatározott öröklési rend (primogenitura, senioratus stb.) szerint egyetlen személy – a hitbizományi birtokos – kezében összpontosul. Az uralkodók így fogták fel magát az államot is, és e szemlélet határozta meg a trónbetöltés rendjét is.⁹

A középkori Kasztíliában – és egészen 1713-ig – tehát a *successio linealis* volt érvényben, azon belül is annak egyik altípusa, a *successio cognatica*, amely szerint férfiak és nők is örökölhetnek egy ágon és egy fokon belül. *Successio linealis*, azaz az utolsó trónbirtokostól számított ágközelség az irányadó, e szerint az első ágat az uralkodótól leszármazó(k), a másodikat a trónbirtokos szülőjétől leszármazó(k) (azaz az uralkodó testvére(i) és azok leszármazói) teszi(k) ki, a harmadikat a trónbirtokos nagyszülőjétől leszármazó(k) (azaz az uralkodó unokatestvére(i) és azok leszármazói) és így tovább. Ez párosul ráadásul az elsőszülöttség rendjével, a képviseleti elvvel (az egyenes ági lemenő megelőzi az oldalágot) és a férfi nővel szembeni elsőbbségével egy fokon belül.

A dinasztia – a hitbizományi szemlélet következtében – úgy értelmezte, hogy saját jogán (*por derecho propio*) bírja az országot, amit családi örökségnek (*reinos y países patrimoniales*) tekintettek, önmagukat pedig természetes úrnak (*señor natural*) tartották, valamint az ország tulajdonosaként (*propietario de los dichos Estados*) értelmezték. E felfogást a (spanyol) Habsburgok a 16. században kiterjesztették minden országukra, azaz úgy tekintették, mintha a ház jogara alatt álló országok (tehát az egész „spanyol birodalom”) maguk is egy hatalmas családi hitbizomány volnának, aminek tulajdonosa a Habsburg-ház, hitbizományi birtokosa pedig a család feje, az uralkodó. A különböző felosztási tervek, családi egyezségek keretében tulajdonként, azok felett szabadon, tulajdonosként rendelkezve osztogatták egymás között a dinasztia uralma alatt álló országokat, országrészeket. E sajátos jogrend

és felfogás mentén a Habsburgok minden akkori – és az esetleg uralmuk alá kerülő jövődöbéli – országaik, területeik egyetemes örököséül (*heredero y sucesor universal*) mindig csak egyvalakit jelöltek meg (*siendo siempre un solo sucesor*).¹⁰ A spanyol trónöröklési jog nem is engedte (volna) azt, hogy az uralkodó országait esetleg felossza örökösei között, mivel azoknak a hitbizományi ordó szigorúan a „feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul” (*inengenable e impartible*) való együttes birtoklását rendelte.¹¹ (A valóságban például Németalföld kapcsán ezt mégis megtették.) A magyar törvénybe (1723) innen került át az elv, amely egészen 1918-ig meghatározta a trónbetöltés rendjét.

3. A spanyol uralkodók házasságpolitikája, Németalföld kérdése, III. Fülöp és IV. Fülöp végrendelete

A spanyol Habsburgok – éppen a sajátos (trón)öröklési (jog)rendszer okán – úgy alakították a házassági stratégiát az egész tárgyalt korszakban, hogy annak következtében a nőági öröklésen keresztül a bécsi rokonságot „hozzák helyzetbe” arra az esetre, ha a spanyol fiág kihalna. Ennek bizonyítéka, hogy a 16. században az elsőszülött infánsnőket mindig valamely főherceghez adták hozzá, a 17. században – a korabeli nemzetközi politikai körülményekkel¹² szoros összefüggésben – viszont az elsőszülött infánsnőket a francia uralkodókhoz kényszerültek hozzáadni.¹³ Így a bécsi rokonság csak a másodszületett infánsnők kezét nyerte el, amivel ugyan hátrányba kerülhettek volna az öröklési rendben a francia uralkodókkal szemben, azonban a spanyol királyok ezt a „veszélyt” úgy hártották el, hogy a francia királyokkal házasodó elsőszülött infánsnők a házasságkötést megelőzően lemondtak spanyol trónöröklési jogukról. Madridban ezzel kívánták megakadályozni azt, hogy a francia királyok jogigényt támasztassanak a spanyol örökségre, vagy annak egy részére,¹⁴ különösen Németalföldre, amire a francia uralkodók – mint régi burgund örökségre – már a 15. század vége (1477) óta igényt tartottak.

Kulcsfontosságú stratégiai térség volt Németalföld, a francia uralkodók „harapfogóban” érezték Franciaor-

szágot a (spanyol) Habsburgok által uralt Németalföld és az Ibériai-félsziget szorításában, a szóban forgó tartományok tehát állandó vizzály forrásává váltak Párizs és Madrid között. Már V. Károly császár időszakában (1554) felmerült, hogy esetleg Fülöp infáns és Mária angol királynő házasságából származók örökölhetnek,¹⁵ ebből azonban nem lett semmi. Később II. Fülöp (1556–1598) időszakában Németalföld égető kérdéssé lett a spanyol hatalom számára, újfent felmerült, hogy II. Fülöpnek a francia Valois Izabellával kötött – (harmadik) – házasságából született leányok valamelyike kaphatná Németalföldet hozományként, így elejét véve az újabb háborúságnak.¹⁶ A spanyol uralommal szemben kiobbant németalföldi felkelés azonban évtizedekig húzódó háborúvá mérgesedett, ami után a régi elképzelést felelevenítendő hajlott arra az uralkodó, hogy a (spanyol) koronától „elszakítva” szuverén uralkodópár (leánya, Izabella infánsnő és unokaöccse, Ernő főherceg) alá rendeli a tartományt.¹⁷ Bár a kiszemelt főherceg elhunyt, végül annak testvérével, Albert főherceggel ezt a szándékát fiókvégrendeletében (1597) megerősítette,¹⁸ sőt egy adománylevelével kíséretében (1598) valóban hűbérbe

(*en feudo*) is adta nekik a tartományokat.¹⁹ II. Fülöp után az új spanyol vezetés – Lerma herceg alatt – a háborúk befejezését és lehetőleg elkerülését tűzte ki célul (*Pax Hispanica*), a közép-európai térség helyett a földközi-tengeri térségre kívánt összpontosítani, illetve a franciákhoz való közeledést szorgalmazta.²⁰

A Fülöp infáns és Izabella francia hercegnő, illetve az Anna infánsnő és a francia király közötti Habsburg–Bourbon kettős házasság (1611–1615) is ebbe az új irányvonalba illeszkedett. A Párizs és Madrid közötti megállapodást – a szöveg szerint – annak érdekében kötötték a felek, hogy a békét az egész kereszténység javára fenn lehessen tartani.²¹ Anna infánsnő²² (1601–1666) tehát XIII. Lajos francia királlyal (1610–1643) kötött házasságot (1611), és a szerződésbe bele is foglalták, hogy az infánsnő lemond – saját és mindkét nemű örökösei nevében is – minden, a spanyol koronára vonatkozó öröklési jogáról és igényéről.²³

E mellett azt is belefoglalták, hogy a koronától elidegenített, de majd arra visszaszálló birtokok is e szerződés hatálya alá tartozónak tekintetnek, azokban sem Anna, sem a szóban forgó házasságból való utódai nem örökölhetnek.²⁴

Habsburg IV. Fülöp spanyol király (1621–1665).
Diego Velázquez festménye (1652)

A szerződésben külön nevesítve van Németalföld, amely az akkor ott uralkodó főhercegi párról (Izabella infánsnő és Albert főherceg) az adománylevélben foglalt feltételek beálltával Fülöp királyra és utódaira száll majd vissza.²⁵ Ez egyértelműen a németalföldi területekre vonatkozó francia törekvések és igények érvényesítését kívánta előre kizárni, aminek megszerzésére Párizs már korábban kísérletet tett azzal, hogy a frigyet ahhoz a feltételhez szerette volna kötni, hogy ha a németalföldi főhercegi uralkodópárnak nem maradnának utódai, akkor Anna jogán a francia koronára szálljon a terület.²⁶ A kizárást azonban még arra az esetre is fenntartják a spanyolok, ha Fülöp király fiágának magva szakadna, azzal, hogy még abban az esetben se örökölhessenek semmiképpen Anna vagy francia utódai.²⁷ Ezt a lemondást az infánsnő még a házasságkötés (1615) előtt megerősítette,²⁸ apja, III. Fülöp király (1598–1621) a madridi *Cortes* (1617–1620) ülésén pedig törvényben is hirdette.²⁹ Bár a megfogalmazás akként szólt, hogy a közjó érdekében kívánják elkerülni azt, hogy a két korona – a spanyol és a francia – egyesüljék, valójában a Bourbonokat akarták kizárni a spanyol örökségből, akik Anna jogán tarthattak volna igényt arra.

III. Fülöp király mindezt még megerősítette (1621) a végrendeletében is.³⁰ Az uralkodó külön foglalkozik az apja által a koronától korábban elidegenített birtok(ok) (Németalföld) koronára való visszazállásáról,³¹ mivel azok, mint ősi hitbizomány („*mayorazgo antiguo*”), saját jogán („*por derecho propio*”) őt és az ő utódait illetik.³² Németalföld a harmincéves háború kezdetén – Albert főherceg halálával az adománylevélben megállapított feltételek beállta következtében – valóban vissza is szállott (1621) a spanyol koronára,³³ de az továbbra is feszültségforrás maradt Párizs és Madrid között. III. Fülöp kisebb lánya, Mária Anna infánsnő a későbbi III. Ferdinánd császárral lépett (1630) frigyre. A harmincéves háború németországi szakaszát lezáró vesztfáliai békével (1648) a császár ugyan otthagyni kényszerült természetes szövetségését – ebből évtizedig tartó politikai elhidegülés származott Bécs és Madrid között³⁴ – de a spanyolok és a franciák között tovább folyt a küzdelem. A franciák végül súlyos vereséget mértek a spanyolokra, a pireneusi békében (1659) már arra is rákényszerítették IV. Fülöp spanyol királyt (1621–1665), hogy elsőszülött leányát – az eredeti madridi tervek és a régi családi hagyományok szerint az

osztrák főherceggel összeházasítandó –, Mária Terézia infánsnőt³⁵ (1638–1683) hozzáadja annak kétszeres, anyai és apai ágról való elsőfokú unokatestvéréhez, XIV. Lajoshoz (1643–1715).³⁶

A menyegzőre sor is került, azonban az infánsnő még a frigyre lépést (1660) megelőzően lemondott – a saját és e házasságból való mindkét nemű utódai nevében – a spanyol trónöröklési jogáról és igényéről,³⁷ fenntartva viszont azt arra az esetre, ha a francia királlyal kötendő házasságából gyermektelenül özvegyiségben maradna.³⁸ A spanyol uralkodó másik leányát, Margit Terézia infánsnőt³⁹ (1651–1673) I. Lipót császár-királylyal (1658–1705) jegyezte el (1663), akinek öröklési jogát, szemben idősebb leányával, biztosítja a fiága kihalásának esetére.⁴⁰ IV. Fülöp testamentumában (1665) szinte ugyanaz ismétlődik meg, mint ami elődjének 44 évvel korábbi végakaratóiban szerepelt. Az uralkodó fiága kihalása esetére fenntartja kisebbik leánya, (Margit Terézia infánsnő) és annak minden törvényes leszármazójának öröklését,⁴¹ ez esetben a Lipót császárral kötendő házasságból való főhercegeket, főhercegnőket. Azok nemléteben testvére,

Mária Anna (néhai) császárné törvényes örököseit, azaz Lipót császárt és testvéreit, valamint azok mindkét nemű örököseit jelöli meg.⁴² E kikötéssel tehát a spanyol király kétségtelenül a bécsi testvérág öröklését kívánta biztosítani a spanyol trónon. A király fenntartja idősebb leánya, Mária Terézia infánsnő és ennek minden, XIV. Lajossal kötött házasságából való törvényes leszármazójának trónöröklésből történt kizárását, azzal a záradékkal, hogyha e házasságból Mária Terézia gyermektelen özvegyiségben maradna, akkor visszazáll a joga a trónöröklésre, úgy, hogy ha másodszor is férjhez menne, semmiképpen ne francia herceggel lépjen frigyre.⁴³ Világosan látszik ebből, hogy a spanyol politika a 17. században már kényszer alatt bólintott rá a francia menyegzőkre, azonban találtak olyan jogi megoldást, ami biztosíthatta azt, hogy a Habsburg-házon belül maradjon az örökség, és az a leányági leszármazáson keresztül ne csússzon ki a dinasztia kezéből. Az uralkodó általánosságban és közvetlenül Németalföldet (*Flandes, Paisés Baxos*) érintően is a korona egységéről, feloszthatatlanságáról (*impartibles*) és elválaszthatatlanságáról (*indivisos*) beszél.⁴⁴

Habsburg Margit Terézia (1651–1673) spanyol infánsnő, magyar királyné, lányával, Mária Antónia főhercegnővel. Benjamin Block festménye (1671)

4. A spanyol örökség felosztásának (francia) tervei

A spanyol örökség megszerzésére törekvő XIV. Lajos – arra hivatkozva, hogy hitvese, Mária Terézia nem kapta meg hozományát – apósa, IV. Fülöp halála után azonnal benyújtotta igényét az örökség egy részére, egészen pontosan Németalföldre. Korábban a tárgyalások során Mazarin bíboros-főminiszter – csakúgy, mint egy fél évszázaddal korábban is – azt akarta elérni, hogy a lemondás ne univerzális legyen, annak hatálya Németalföldre ne terjedjen ki.⁴⁵ A párizsi parlament nem is iktatta be a házassági szerződés szerinti (univerzális) lemondó nyilatkozatot – XIV. Lajos erre alapítva tartott igényt a spanyol örökségre később –, spanyol részről erre hivatkozva maradt el a hozomány kifizetése, bár IV. Fülöp arra mégis kötelezte volna utódát.⁴⁶ A spanyol trónöröklés rendjét nem érintette az, hogy egy idegen hatalom mennyire ismeri el vagy tekinti érvényesnek azt, azaz teljesen érdektelen (jogilag) az, hogy a párizsi parlament beiktatta vagy sem az infánsnő lemondó nyilatkozatát.

A spanyol fiág kihalásának tényleges veszélye miatt Madridban francia beavatkozástól tartottak, ennek komolyságát bizonyítja, hogy a király halála után Mária Anna özvegy királyné, mint gyámkormányzó az államtanács legelső ülésén, leánya, Margit Terézia infánsnő házasságának ügyében hozott intézkedést, amitől a francia fenyegetéssel szemben remélt szövetséget Béccsel és érdemi segítséget a császártól.⁴⁷ Az évtizedek óta halogatott frigyét szinte azonnal (1666) nyélbe is ütötték a bécsi rokonsággal, illetve a Habsburgoktól már évtizedek óta elszakadt (1640) Portugália függetlenségét is elismerték (1668).⁴⁸ XIV. Lajos önkényesen megszállta Németalföldet,⁴⁹ Bécs lépéskényszerbe került – bár Lipótnak fia született (1668) spanyol hitvesétől, a gyermek nem maradt életben – a császár kénytelen volt megállapodást kötni (1668) a francia királlyal, ami szerint a spanyol örökséget felosztják maguk között arra az esetre, ha bekövetkezne a senior fiág kihalása.⁵⁰ A szerződés egyértelműen a „spanyol birodalom” szuverenitását és területi egységét sértette volna, a spanyol király, II. Károly (1665–1700) viszont életben maradt, így az osztozkodás „lekerült a napirendről”. Lipótnak és Margit Teréziának 1669-ben leánya született, Mária Antónia főhercegnő, aki II. Károly utáni

öröklési sorrendben a második helyet foglalta el. A spanyol királynak az eredeti tervek (1673) szerint unokahúgát, Mária Antónia főhercegnőt kellett volna feleségül vennie. Időközben Madridban az „osztrák párt” legfőbb támasza, a korábban a gyámkormányt is vivő anyja⁵¹ kiszorult a hatalomból (1675), és egy időre IV. Fülöp házasságon kívül született fia, Juan José de Austria (†1679) vezetésével a francia orientáció kerekedett felül az udvarban, ami meg-

*Bourbon XIV. Lajos francia király (1643–1715).
Hyacinthe Rigaud festménye (1701)*

hiúsította a Bécs és Madrid közötti újabb házassági kötelek létrejöttét.⁵² A katonai fölényben lévő francia hatalom több alkalommal (1668, 1678) foglalt el területeket különböző háborúk során a spanyoloktól, amelyekről Madrid sorra kénytelen volt lemondani.⁵³ A franciabarát kormány bukása után a két testvérágat újra közel hozta egymáshoz Bécs ostroma (1683) és az oszmánok magyarországi kiűzésének ügye, Mária Anna özvegy királyné nagyon jelentős szerepet vitt ebben.⁵⁴ A spanyol korona komoly pénzügyi és katonai segéllyel támogatta a császárt az oszmánok elleni harcban és Magyarország felszabadításában,⁵⁵ a pozsonyi diéta be is cikkelyezte II. Károly – és fiági örökösének – jogát a magyar trónra.⁵⁶ Az 1689-ben – francia feleségétől – megözvegyült II. Károly (Bécs szorgalmazására) másodszor is megnősült, de a Lipót császár sógornőjével,

Pfalz-Neuburgi Mária Annával kötött második házasságából sem születtek gyermekei. A madridi császári követ – Aloys von Harrach gróf – közvetítésével ugyan felmerült, hogy a császár kisebb fiát, a Pfalz-Neuburgi Eleonórától született Károly főherceget⁵⁸ – a Cortest összehívva – nyilvánítsák II. Károly örökösének, erre végül nem került sor.⁵⁹ Ebben talán szerepe volt annak, hogy Mária Anna királyné (†1696) unokája, a bajor herceggel frigyre lépő Mária Antónia főhercegnő (†1692) után a dédunokája, József Ferdinánd bajor herceg öröklését támogatta,⁶⁰ még végrendeletében is megemlékezett róla.⁶¹ Mária Antónia ugyan lemondott apja, a császár javára öröklési jogáról, az a spanyol jog szerint királyi hozzájárulás nélkül érvénytelen volt.⁶²

A kilencéves háborúból (1688–1697) felemás eredménnyel kikerülő XIV. Lajos a rijswijki békekötést (1697) követően egyezséget kötött (1698 októbere) az addig vele szemben álló Angliával, valamint a Holland Köztársasággal, amelyek akkoriban Orániai Vilmos hatalma alatt állottak. Annak érdekében, hogy a spanyol örökösödés várható közeli megnyílása miatt az újabb háborút elke-

rüljék,⁶³ előre felosztották a spanyol örökséget. A szerződés kiemeli, hogy akkor, ha mind a francia király, mind pedig a császár teljes egészében igényt tartana a spanyol örökségre, és azok mind egy kézben összpontosulnának, abból bizonyosan fegyveres összecsapás lenne.⁶⁴ Ennek elkerülése érdekében XIV. Lajos lemond a saját és minden utóda nevében a spanyoltrón-igényéről, cserében a nápolyi királyságért és egyéb, kisebb területi engedményekért.⁶⁵ A spanyol trónt József Ferdinánd bajor hercegre hagyná a paktum, akit attól sem a francia király sem a császár vagy azok utódai soha meg nem foszthatnának.⁶⁶ Károly főherceg az egész örökségből csak a milánói hercegséget kapta volna meg „fájdalomdíjként”, cserében a Habsburgok spanyol koronára tartott igényéről való lemondásáért.⁶⁷ A császárt és örököseit kötelezték volna egy ünnepélyes nyilatkozat kiadására is, amelyben a szerződésben rögzítetteknek megfelelően lemondanak jogigényükről.⁶⁸ A felek úgy rendelkeztek, hogy az egyezséget

aláírás után a császár tudomására kell hozni, aki ha azt visszautasítaná, vagy többet követelne, akkor annak megakadályozására minden erővel fogják egymás segíteni.⁶⁹ Arra az esetre, ha József Ferdinánd bajor herceg örökösök nélkül halna meg, titkos záradékban úgy rendelkeznek, hogy az apja és annak további örökösei kapják a spanyol koronát,⁷⁰ akiknek egyébként a spanyol jog szerint semmiféle jogos igényük a spanyol örökségre nem lett volna.

II. Károly végrendeletében – a törvényi rendnek és IV. Fülöp testamentumának szellemében – egyetemes örökösének nevezte meg a bajor herceget, egyértelművé téve ezzel, hogy a „birodalom” területi egységét fenn kívánja tartani, amely ellen a madridi udvarban tartózkodó francia követ – ura nevében – tiltakozásának adott hangot.⁷¹ A londoni udvarban pedig a rendkívüli spanyol követ kelt ki ura nevében, miután az tudomást szerzett a felosztási tervről.⁷² A felosztási egyezség megkötését követően nem sokkal a gyermek József Ferdinánd bajor herceg (†1699) azonban váratlanul elhunyt, amely alapvetően felborította a már tető alá hozott francia–angol–holland egyezség egész rendszerét. A francia király ennek fényében – felrúgva a korábbi megállapodás titkos záradékát, a gyermek apjának öröklését – újabb felosztási egyezséget kötött (1700 márciusa) előbbi partnereivel, az angolokkal és a hollandokkal. A nápolyi királyságot, illetve a korábbi alkuban megállapított területeket a francia trónörökös és utódai kapnák,⁷³ a spanyol koronáról a francia király, a

trónörökös és azok minden utódai nevében is lemondának.⁷⁴ A spanyol trónt Károly főherceg kapná meg,⁷⁵ amely a Habsburgokat jóval előnyösebb helyzetbe hozta volna, mint a korábbi szerződés. Ennek a felosztásnak a célja – a szöveg szerint – kifejezetten annak megakadályozása, hogy a spanyol korona egy másik meghatározó európai hatalommal újra egy kézbe kerüljön. Éppen ezért úgy rendelkeznek, hogy ha Károly főherceg is meg találna halni, akkor olyan örökösöt jelöljön ki a császár, vagy ha ő maga nem tehetné, akkor a római király (József főherceg) a saját utódai közül, aki személyében nem egyesíti majd a spanyol koronát a császárral.⁷⁶ Ugyanerre a mintára szövegezik bele, hogy a spanyol korona sem a francia királyra, sem a trónörökösre (*Dauphin*) nem szállhatna.⁷⁷ Ezek a felosztási tervek annak felismerését adják vissza, hogy a hatalmak a 16–17. század háborús tapasztalatából kiindulva kívánták elkerülni azt, hogy a spanyol nagyhatalom egy másik jelentős hatalommal akár a császár-

Habsburg I. Lipót római császár, magyar és cseh király (1657–1705)

sággal, akár a francia koronával egy kézbe kerüljenek. Az angol, holland, francia stb. politikai-hatalmi érdekek azonban nem esett egybe a spanyol jog rendjével, ami az egész spanyol örökséget egyben tartva egyértelműen a Habsburgok javára szólt.

5. Bécs hozzáállása a felosztási tervhez

A felek nyilvánosságra hozták a szerződést, amely ellen Lipót császár von Harrach gróf madridi császári követ útján II. Károly előtt hevesen tiltakozott.⁷⁸ Kiemelte a követ, hogy tudja, a Katolikus Felség is a királyi tekintély és a monarchia szuverenitása elleni cselekedetnek tekinti az egyezkedést, és biztosítja őt arról, hogy a császár nemcsak, hogy nem bocsátkozik alkudozásba a franciákkal, de kész minden erejével a Katolikus Felség segítségére sietni, hogy az elválaszthatatlan fenséges közös ház (*su Augustissima Casa comunes e inseparables*) érdekeit megvédelmezzék. Felháborodásának adva hangot példátlan sértésnek nevezte a paktumot, reményét kifejezve, hogy a spanyol király ezt nem hagyja annyiban, és a megvalósított Ház érdekeit továbbra is szem előtt tartja. Emlékezteti a spanyol uralkodót, hogy őseik, a császárok és a királyok mindig együtt küzdöttek a ház közös ellenségeivel szem-

ben. Érvként hozza fel, hogy IV. Fülöp király végakarata szerint abban az esetben, ha Károly utódok nélkül hal meg, a császár és annak örökösei kapják meg a spanyol koronát, felemlégetve, hogy a XIV. Lajos francia királlyal frigyre lépő Mária Terézia infánsnő az öröklésre való jogáról még a házasságkötést megelőzően lemondott. Remélendő – fogalmaz a követ –, hogy a Katolikus Felség is ragaszkodik ehhez és ahhoz a megbonthatatlan egységhez, amely a fenséges Házhöz köti, illetve, hogy attól magát eltántorítani nem engedi. Végül emlékeztet, hogy a franciák szemtelen osztozkodása törvénytörő, segítséget ígér ellenük, reményének adva kifejezést, hogy a Katolikus Felség nem adja keserű francia rabigába (*baxo la dura esclavitud de la Francia*) alattvalóit, és nem hagyja a fenséges ház jogait csorbulni.

Lipót császár tehát egyértelműen családi ügynek és családi örökségnek tekintette a spanyol koronát mint a Habsburg-ház ősi családi hitbizományát, amit V. Károly és I. Ferdinánd „osztozkodásának” a mintájára kell újra „felosztani” egymás között, az idősebb József „kapja” a császári koronát, az osztrák örökös tartományokat és a Magyar Királyságot, a fiatalabb Károly pedig a spanyol örökséget.

6. Az utolsó spanyol Habsburg testamentuma (1700)

A madridi császári követ nyári színpadias nyilatkozata ellenére II. Károly (†1700) az utolsó végrendeletében (1700 október) – engedve a madridi udvarban erre az időre meghatározóvá váló „francia párti” nyomásnak⁷⁹ – törvényes leszármazói nem lévén mégis a francia trónörökös másodszületett fiát, Anjou hercegét jelöli örökösének.⁸⁰ Akkor, ha a francia trónöröklési sorban az előtte állók kiesnének, és reá szállna a francia korona, és mégis azt választaná a spanyol helyett, akkor a harmadik fiúra, Berry hercegre szálljon a spanyol trón.⁸¹ Felmerül a kérdés, hogy a spanyol király jogi értelemben mennyire volt kötve elődje végrendeletéhez, különösen is, hogy azok a francia rokonság spanyol koronában való öröklését teljesen kizárták. A szuverenitás elve mentén magától értetődőnek tűnne a válasz, hogy az uralkodó (a szuverén) természetesen nincs kötve az elődjének végakaratahoz. A testamentumoknak azonban számos olyan rendelkezése van, amelyek kifejezetten kötik az utódot (törvények, szokások, kiváltságok megtartása, a korona területi egységének fenntartása, az adósságok fizetése stb.), de olyan is (a katolikus vallás megőrzése), amelynek meg nem tartása az örökléstől vagy magától a tróntól való megfosztást vont (volna) maga után! Ebből kiindulva a kérdés egyáltalán nem olyan egyszerű, mint amilyennek elsőre tűnne; abban az esetben, ha köti az előd végrendelete, akkor nem nevezhetné örökösnek a Bourbon herceget, ha nem köti a végrendelet, akkor nevezheti. Érdemes megjegyezni, hogy II. Károly nem lett volna köteles végrendeletet készíteni, hiszen a trónöröklést a törvény és apjának végrendelete részletesen rendezte.

II. Károly azonban végrendeletet készített, és a testamentuma a trónöröklés tárgyában – talán nem véletlenül – nem apja, nagyapja végrendeletére hivatkozik, hanem a törvényekre. A törvényhez kötve van az uralkodó, márpedig a *Ley de las Siete Partidas* egyértelműen és világosan megállapította a trónöröklés rendjét, III. Fülöp 1619-ben kiadott törvénye pedig egyértelműen kizárta abból az Anna infánsnőtől származó francia hercegek/hercegnők öröklését. Ugyan az uralkodó hozhatott volna új törvényt a Cortes ülésén, azonban azt II. Károly uralkodása alatt egyetlenegyszer sem hívták össze. Éppen ezért II. Károly testamentumának fogalmazásakor abba kapaszkod(hat)tak bele a jogászok, hogy a korábbi uralkodók célja a kizárásokkal a francia és a spanyol korona egy kézbe kerülésének a megakadályozása volt, nagyon sejtelmes-rejtelmes szófordulattal a „francia koronával való egyesítéssel járó ártalom elkerülése érdekében”.⁸² Ennek a magyarázkodásnak alátámasztására foglalták bele azt a záradékot, hogy semmi esetre sem egyesíthető a spanyol korona a franciával.⁸³ Biztosítéki jelleggel ezért került bele Károly főherceg – Lipót császár kisebbik fiának – örökösödési jogát biztosító cikkely arra az esetre, ha úgy alakulna a francia hercegek sorsa, hogy csak egy fő maradna, akire szállna a két korona.⁸⁴

Arra már nem tér ki a végrendelet, hogy abban az esetben, ha Károly főhercegre mint spanyol királyra „szállna” a császári korona is, akkor mit kellene tenni... A végrendelet kikötötte, hogy az utód tartsa fenn a korona területi egységét, annak törvényeit és szokásait.⁸⁵ II. Károly 1700. november 1-jén elhunyt, Párizsban pedig XIV. Lajos még abban a hónapban unokáját, Anjou herceget már mint spanyol királyt mutatta be az udvarnak, sőt, annak – a végrendelet szellemével ellentétben – öröklési jogát a francia trónra is fenntartotta, amit a párizsi parlament be is iktatott.⁸⁶ Azzal, hogy Párizsban elfogadták a végrendeletet, egyben a felosztási tervben foglaltaknak is hátat fordítottak, aminek komoly politikai következményei lettek. A Hyacinthe Rigaud festő által 1701-ben készített portrék hatalmának teljében ábrázolták a napkirályt, egyikben pompás udvari öltözékben, másikon talpig páncélban arra utalva, hogy kész megvédeni dinasztiájának „örökségét”.

7. Zárógondolatok

A spanyol trón öröklésére vonatkozó törvények, a Habsburgok 16–17. századi házasságpolitikája és az uralkodók végrendelete mind arra irányult, hogy a spanyol örökséget egészében a dinasztián belül tarthassák fenn. XIV. Lajos francia király tehát sem a maga, sem pedig örökösei nevében a spanyol jog szerint nem formálhatott volna joggal igényt a spanyol koronára, azonban „öröklési jogának” hangoztatása, alkudozás tárgyává téve, annak bevitelle nemzetközi tárgyalásokba azt vonta maga után, hogy a francia katonai főlényről tartó madridi udvarban végül is rábólintottak annak reményében, hogy elkerülhető lesz a háború, és a korona területi egységét is képesek lesznek fenntartani. A spanyol várakozások közül egyik sem jött be...

LIKTOR, ZOLTÁN ATTILA

Der Kampf zwischen den Habsburgern und den Bourbonen um das spanische Erbe im Lichte der (Rechts-)Quellen

(Zusammenfassung)

Die wichtigste Frage der internationalen Politik zu Beginn des 18. Jahrhunderts war die Nachfolge auf dem spanischen Thron. Zwei Dynastien bestritten die Herrschaft, die Habsburger und die Bourbonen. In diesem Artikel wird versucht, den letzten Willen der spanischen Monarchen zur Erbfolge aus rechtlicher Sicht zu interpretieren. Sowohl Ludwig XIV. als auch Leopold I. stützten den Anspruch auf das Recht der weiblichen Thronfolge, ob-

wohl Infantin Anna und Infantin Maria Theresia vor ihrer Heirat mit dem französischen König auf das Recht der Thronfolge verzichtet hatten. König Karl II. von Spanien änderte in seinem letzten Testament (1700) die Politik seiner Vorgänger und überließ den spanischen Thron dem Herzog von Anjou, dem Enkel Ludwigs XIV. Leopold I. akzeptierte das natürlich nicht und es kam schließlich zum Spanischen Erbfolgekrieg.

Jegyzetek

- ¹ Ez a tanulmány „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-22-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült”.
- ² ALBAREDA SALVADOR, Joaquim: *La guerra de Sucesión de España (1700–1714)*. Barcelona, 2010. Crítica.
- ³ Kiemelendő közülük is elsősorban MARTÍNEZ MILLÁN, José – GONZALEZ CUERVA, Rubén (ed.): *La Dinastía de los Austria – las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Madrid, 2011. Ediciones Polifemo.
- ⁴ LIKTOR Zoltán Attila: Mégiscsak egy család a kettő? A Habsburg-ház „két ágának” egysége a 16. század derekán a családi egyezségek és végrendeletek tükrében – és ennek jelentősége a magyar alkotmánytörténet szemszögéből. *Pázmány Law Working Papers*, 2020. 15. sz. 1–24. p.; Uő: Pactum Mutuae Successionis (1522) – a Habsburg-ház szétválasztása egy „spanyol”- és egy „osztrák” ágra? – Kísérlet egy félreértés/fogalom tisztázására a brüsszeli szerződés aláírásának 500. évfordulóján. *Jogtörténeti Szemle*, 2022. 2. sz. 22–31. p. DOI: <https://doi.org/10.55051/JTSZ2022-2p22>.
- ⁵ LIKTOR Zoltán Attila: Hat menyegző, négy testamentum. A Habsburg-ház „osztrák” és „spanyol” ágának egysége a 16–17. században a spanyol királyok házasságpolitikája és végrendelete tükrében. In BÁNDI Gyula (szerk.): *A sokoldalúság okán. Doktorandusz tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében*. Budapest, 2020. Pázmány Press, 83–100. p.
- ⁶ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: Los Austrias mayores, ¿Monarquía autoritaria o absoluta? *Studia historica. Historia moderna*, 1985. 3. sz. 7–10. p.
- ⁷ O’CALLAGHAN, Joseph: *Alfonso X, the Justinian of His Age: Law and Justice in Thirteenth-Century Castile*. Ithaca-London, 2019. Cornell University Press. DOI: <https://doi.org/10.7591/9781501735905>.
- ⁸ SEMPERE Y GUARINOS, Juan: *Historia de los vínculos y mayorazgos*. Madrid, 1805. Imprenta de Sancha.
- ⁹ PORTONARIIS, Andrae: *Las Siete Partidas glosadas por el licenciado Gregorio Lopez*. Salamanca, 1555, Segunda Partida, Título XV, Ley II.
- ¹⁰ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: *Testamento de Felipe II* (1982) 33. p.
- ¹¹ Uo. 23. p.
- ¹² SÁNCHEZ BELÉN, Jaun Antonio: La política exterior de la monarquía hispánica del auge a la decadencia (1580–1648). In BÉTHENCOURT MASSIEU, Antonio (ed.): *Coloquio Internacional „Canarias y el Atlántico, 1580–1648”*. 2001. 65–104. p., részletesebben GARCIA, Bernardo José: *La Pax Hispanica. Política exterior del Duque de Lerma*. Leuven, 1996. Leuven University Press.
- ¹³ S. SÁNCHEZ, Magdalena: A House Divided: Spain, Austria and the Bohemian and the Hungarian Successions. *Sixteenth Century Journal*, 1994. 4. sz. 887–903. p.
- ¹⁴ LIKTOR Zoltán Attila: Bella gerant alii, tu felix Austria nube – Menyegző(k) a Pax Hispanica (1598–1621) árménykában. In EL BEHEIRI, Nadja – SZABÓ István (szerk.): *Viginti quinque annis: II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. tanévében*. Budapest, 2021. Pázmány Press, 361–376. p.
- ¹⁵ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: *Testamento de Carlos V*. Madrid, 1982. Editora Nacional, 29. p.
- ¹⁶ ESTRÍNGANA, Alicia Esteban: ¿Renunciar a Flandes? La disyuntiva de separar o conservar los Países Bajos durante la primera mitad del reinado de Felipe II (1555/6–1579). *Cuadernos de Historia Moderna*, 2018. 1. sz. 85–110. p.
- ¹⁷ ALVAR EZQUERRA, Alfredo: *El embajador imperial Hans Khevenhüller (1538–1606) en España*. Madrid, 2015. Boletín Oficial del Estado, 96. p.
- ¹⁸ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ 1982. 75. p. Codicilo de 1597.
- ¹⁹ Az adományt és feltételeit lásd: *Colección de documentos inéditos para la historia de España* XLII. Madrid, 1865. 219–228. p., LIKTOR Zoltán Attila: Albert és Izabella – egy főhercegi pár Németalföldön (1598–1621). Egy spanyol adomány és a Pragmatica Sanctio összefüggései. *Pázmány Law Working Papers*, 2020. 3. sz. 1–12. p.; THOMAS, Werner – DUERLOO, Luc (ed.): *Albert & Isabella, 1598–1621*. Essays. Turnhout, 1998. Brepols Publishers; THOMAS, Werner: Los Archiducos Alberto e Isabel Clara Eugenia y el proceso de recuperación dinástica en los Países Bajos Meridionales (1598–1633). In BÉTHENCOURT MASSIEU, Antonio (ed.): *Coloquio Internacional „Canarias y el Atlántico, 1580–1648”*. Cabildo Insular de Gran Canaria, 2001, 287–308. p., ESTRÍNGANA, Alicia Esteban: El «Flandes separado», de remedio pacificador a enfermedad de la Monarquía de Felipe III. Terapias sanadoras a comienzos del reinado (1598–1605) *Hispania: Revista española de historia* 82, 2022. 271. sz. 321–354. p. DOI: <https://doi.org/10.3989/hispania.2022.009>.
- ²⁰ GARCIA 1996. 89. p.
- ²¹ MARÍN, Antonio – PERALTA, Diego Miguel – ZUNIGA, Juan (coord.): *Colección de los Tratados de Paz, Alianza, Neutralidad, Garantía, Protección, Tréuga, Mediación, Acesión, Reglamento de Límites, Comercio Navegación, etc. hechos por los Pueblos, Reyes, y Principes de España* [CDTDP] II. (1740) 5. p.
- ²² DUBOST, Jean-François: Ana de Austria, reina de Francia: panorama y balance político de su reinado (1615–1666). In GRELL, Chantal (ed.): *Ana de Austria infanta de España y reina de Francia*. Centro de Estudios Europa Hispánica, 2009. 41–110. p.
- ²³ CDTDP (1740) Tratado de casamiento de la infanta Ana de Austria con Luis XIII, 1–9.
- ²⁴ Uo. 73. p.
- ²⁵ Uo.
- ²⁶ GARCIA 1996. 90. p.

- ²⁷ CDTDP II. (1740) 73. p.
- ²⁸ CDTDP (1740) Renuncia de la Infanta Doña Ana de la sucesión de la Corona de España, 169–183. p.
- ²⁹ *Novísima Recopilación de las Leyes de España dividida en XII Libros*, Madrid, 1805. Libro III Prohibición de suceder en estos Reynos la Reyna de Francia de Doña Ana, y sus descendientes del matrimonio con Luis XIII (3 de julio de 1619).
- ³⁰ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ 1982. 51. p.
- ³¹ Uo. 53. p.
- ³² Uo. 45. p.
- ³³ LIKTOR Zoltán Attila: „Consummatum est”. Négyszáz éve történt Németalföld devolúciója a spanyol koronára (1621) – Habsburg Albert főherceg személyének jelentősége a magyar alkotmánytörténet felől nézve. *Iustum Aequum Salutare* XVIII, 2022. 2. sz. 225–236. p.
- ³⁴ TERCERO CASADO, Luis: „*Infelix Austria: Relaciones entre Madrid y Viena desde la Paz de Westfalia hasta la Paz de los Pirineos (1648–1659)*”. Tesis Doctoral, Vienna, 2017; ROHRSCHEIDER, Michael: La separación de las dos ramas de la Casa de Austria: La paz de Westfalia (1648). In MARTINEZ MILLÁN, José – GONZÁLEZ CUERVA, Rubén – RIVERO RODRÍGUEZ, Manuel (ed.): *La corte de Felipe IV (1621–1665). Reconfiguración de la Monarquía católica*. Tomo IV Vol. 1. Madrid, 2018. Ediciones Polifemo, 259–292. p.; HÖBELT, Lothar: El Emperador, el Imperio y España bajo el reinado de Fernando III. In MARTINEZ MILLÁN, José – GONZÁLEZ CUERVA, Rubén – RIVERO RODRÍGUEZ, Manuel (ed.): *La corte de Felipe IV (1621–1665). Reconfiguración de la Monarquía católica*. Tomo IV Vol. 1. Madrid, 2018. Ediciones Polifemo, 211–257. p.
- ³⁵ LUZZI TRAFICANTE, Marcelo – REVILLA CANORA, Javier: La casa de la infanta María Teresa, reina de Francia. In MARTINEZ MILLÁN, José – ELOY HORTAL MUÑOZ, José (ed.): *La corte de Felipe IV (1621–1665). Reconfiguración de la Monarquía católica*. Tomo I. Vol. 3. Madrid, 2015. Ediciones Polifemo, 1869–1896.
- ³⁶ CDTDP (1751) Reynado de Felipe IV. Parte VII. 114–324. p. 33. cikk.
- ³⁷ CDTDP (1751) Reynado de Felipe IV, Renuncia de la Infanta Doña María Teresa 385–400. p.
- ³⁸ Uo. 394. p.
- ³⁹ LABRADOR ARROYO, Félix: La organización de la Casa de Margarita Teresa de Austria para su jornada al Imperio (1666). In MARTÍNEZ MILLÁN, José – MARÇAL LOURENÇO, Maria Paula (ed.): *Las relaciones discretas entre las Monarquías Hispana y Portuguesa. Las Casas de las Reinas (siglos XV–XIX)*. Polifemo, 2009. 1221–1266. p.
- ⁴⁰ CDTDP (1751) Casamiento de la Infanta Doña Margarita Teresa con el Emperador Leopoldo I, 620–625. p.
- ⁴¹ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ 1982. 21. p.
- ⁴² Uo. 23. p.
- ⁴³ Uo. 31. p.
- ⁴⁴ Uo. 77. p.
- ⁴⁵ FRANCISCO OLMOS, José María: La sucesión de Carlos II y la Archiduquesa María Antonia de Austria (1669–1692): una reina de España, *Hidalguía* LIX, 2012. 620. p.
- ⁴⁶ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ 1982. 39. p.
- ⁴⁷ MARTÍNEZ LOPEZ, Rocío: *El Imperio y Baviera frente a la sucesión de Carlos II. Relaciones diplomáticas con la Monarquía de España (1665–1699)*. Tesis Doctoral, 2018. 66. p.
- ⁴⁸ CDTDP (1751) Reynado de Carlos II. Parte I 292–313. p.
- ⁴⁹ FRANCISCO OLMOS 2012. 626. p.
- ⁵⁰ RIBOT, Luis – IÑURRITIGUI, José María (eds.): *Europa y los tratados de reparto de la Monarquía de España, 1668–1700*. Biblioteca Nueva, Madrid, 2016.
- ⁵¹ NOVO ZABALLOS, José Rufino: La casa de la reina Mariana de Austria durante el reinado de Felipe IV y el periodo de regencia. In MARTINEZ MILLÁN, José – ELOY HORTAL MUÑOZ, José (ed.): *La corte de Felipe IV (1621–1665) Reconfiguración de la Monarquía católica*. Tomo I. Vol. 2. Madrid, 2015. Ediciones Polifemo, 1501–1544. p.
- ⁵² RUIZ RODRÍGUEZ, Ignacio: *Don Juan José de Austria en la monarquía hispánica: entre la política, el poder y la intriga*. Madrid, 2008. Librería-Editorial Dykinson.
- ⁵³ CDTDP (1751) Reynado de Carlos II. Parte I. 365–384. p.
- ⁵⁴ GONZÁLEZ CUERVA, Rubén: Anne, Margaret and Marianne of Austria: Queens of Spain, Archduchesses of Austria and Dynastic Links. In: BRAUN, Bettina – KELLER, Katrin – SCHNETTGER, Matthias (Hrsg.): *Nur die Frau des Kaisers? Kaiserinnen in der Frühen Neuzeit*. Böhlau Verlag, 2016. 45–64. p.
- ⁵⁵ GONZÁLEZ CUERVA, Rubén: La última cruzada: España en la guerra de la Liga Santa (1683–1699). In SANZ CAMAÑES, Porfirio (ed.): *Tiempo de cambios guerra, diplomacia y política internacional de la Monarquía Hispánica (1648–1700)*. Madrid, 2012. Actas, 221–248. p.
- ⁵⁶ MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1657–1740)*. Budapest, 1900. Franklin, 1687. évi III. tc.
- ⁵⁷ LÓPEZ ANGUITA, José Antonio: Madrid y Viena ante la sucesión de Carlos II. Mariana de Neoburgo, los condes de Harrach y la crisis del partido alemán en la corte española (1696–1700). In MARTÍNEZ MILLÁN, José – GONZÁLEZ CUERVA, Rubén (ed.): *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Vol. 2. Madrid, 2011. Polifemo, 1111–1156. p.
- ⁵⁸ QUIRÓS ROSADO, Roberto: “Hault et puissant Prince, mon très cher et très aymé bon cousin et nepveu”. El archiduque Carlos y la Monarquía de España (1685–1700)”. *Mediterranea, Ricerche storiche*, 33 (2015) 47–78. p. 57. p.
- ⁵⁹ LÓPEZ ANGUITA 2011. 1117. p.
- ⁶⁰ Uo. 1118. p.
- ⁶¹ CDTDP (1752) Reynado de Carlos II. Parte III. Testamento de la Reyna Mariana de Austria (1696) 361–366. p. 364. p.
- ⁶² FRANCISCO OLMOS 2012. 667. p.
- ⁶³ CDTDP (1752) Reynado de Carlos II. Parte III. Primer tratado de partición (1698) 596. p.
- ⁶⁴ Uo. 597. p.
- ⁶⁵ Uo. 598–600. p.
- ⁶⁶ Uo. 601. p.
- ⁶⁷ Uo. 603. p.
- ⁶⁸ Uo. 604. p.
- ⁶⁹ Uo. 605. p.
- ⁷⁰ Uo. 611. p.
- ⁷¹ Uo. 615. p.
- ⁷² Uo. 620–622. p.
- ⁷³ CDTDP (1752) Reynado de Carlos II. Parte III. Segundo tratado de partición (1700) 654. p.
- ⁷⁴ Uo. 657. p.
- ⁷⁵ Uo. 658. p.
- ⁷⁶ Uo. 661. p.
- ⁷⁷ Uo.
- ⁷⁸ CDTDP (1752) Reynado de Carlos II. Parte III. 677–682. p.
- ⁷⁹ LÓPEZ ANGUITA 2011. 1140. p.
- ⁸⁰ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ 1982. 43–45. p.
- ⁸¹ Uo. 49. p.
- ⁸² Uo. 43. p. „la razón [...] fue evitar el perjucio de unirse a la Corona de Francia”.
- ⁸³ Uo. 49. p.
- ⁸⁴ Uo. 51. p.
- ⁸⁵ Uo. 47. p.
- ⁸⁶ Lettres patentes du roy, pour conserver au Roy d’Espagne le droit de succession à la couronne de France <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8606019h/fl.item>.

